

Наприклад, у випадку, якщо аргументація сторін має розгорнутий характер; якщо висловлені твердження про фальсифікацію документів тощо.

Важливо, що розгляд без проведення судового засідання містить потенційну загрозу порушення прав осіб, що беруть участь у справі, суддівської упередженості та несправедливості. Тому його застосування має бути вельми обмеженим, ґрунтуватися на об'єктивних підставах та передбачати компенсаторні механізми забезпечення прав осіб, що беруть участь у справі. Зокрема, судові ухвали, постановлені внаслідок безпосереднього розгляду, мають підлягати окремому оскарженню.

Отже, судовий розгляд відбувається в специфічній процесуальній формі, структура якої представлена поєднанням судових процедур та окремих процесуальних дій. Основою процесуальної форми судового розгляду є функціональна процедура судового засідання. Альтернативною для судового засідання процесуальною формою судового розгляду є безпосередній розгляд судом. Раціоналізація процесуальної форми судового розгляду вимагає розширення сфери застосування безпосереднього розгляду, зокрема, в якості основи для спрощеного провадження; більш послідовного поширення на всі питання, пов'язані з виправленням недоліків судових рішень; для розгляду справи за відсутності представників сторін та інших осіб, що беруть участь у справі.

УДК 346.9 : 347.736

Актуальні питання участі арбітражного керуючого (ліквідатора) у справі про банкрутство

І. А. Бутирська,
асистент кафедри правосуддя
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Досліджено порядок призначення арбітражного керуючого ліквідатором у справі про банкрутство та усунення його від виконання обов'язків ліквідатора. Проаналізовано судову практику, на основі чого встановлено прогалини та колізії у правовому регулюванні участі ліквідатора у справі про банкрутство. Обґрунтовано необхідність детального законодавчого врегулювання процедури звільнення арбітражного керуючого від виконання обов'язків ліквідатора за його власною заявою.

Ключові слова: банкрутство, неспроможність, конкурсний процес, арбітражний керуючий, ліквідатор, ліквідаційна процедура.

Бутирская И.А. Актуальные вопросы участия арбитражного управляющего (ликвидатора) в деле о банкротстве

Исследован порядок назначения арбитражного управляющего ликвидатором по делу о банкротстве и устранения его от выполнения обязанностей ликвидатора. Проанализирована судебная практика, на основе чего выявлены пробелы и коллизии в правовом регулировании уча-

стія ліквідатора в деле о банкрутстве. Обоснована необходимость детального законодательного урегулирования процедуры увольнения арбитражного управляющего от исполнения обязанностей ликвидатора по его собственному заявлению.

Ключевые слова: банкротство, несостоятельность, конкурсный процесс, арбитражный управляющий, ликвидатор, ликвидационная процедура.

Butyrska I. Actual problems of participation of the arbitration manager (liquidator) in bankruptcy case.

In the article the procedure for appointment of the arbitration manager as liquidator in bankruptcy case and eliminate him from the duties of a liquidator are explored. The author analyzes the jurisprudence on the basis of what identifies gaps and conflicts in legal regulations for the participation of a liquidator in bankruptcy case. The necessity of a detailed legislative regulation of the procedure of the arbitration manager's exemption from the duties of the liquidator in his own statement is justified.

Key words: bankruptcy, insolvency, competitive process, arbitration administrator, liquidator, liquidation procedure.

Визнання боржника банкрутом має своїм наслідком відкриття щодо такого суб'єкта підприємницької діяльності ліквідаційної процедури, основною метою якої є максимально можливе задоволення вимог кредиторів за рахунок коштів, отриманих від продажу майна банкрута, що входить до ліквідаційної маси. Ключовою фігурою на даному етапі провадження у справі про банкрутство виступає арбітражний керуючий (ліквідатор), який організовує проведення всієї ліквідаційної процедури та заміняє органи управління банкрута.

Відносини неспроможності в Україні регулюються новою редакцією Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон про банкрутство)¹, яка суттєво змінила порядок здійснення провадження у справі про банкрутство, взагалі та участі у ньому ліквідатора зокрема. У зв'язку з цим існує нагальна потреба у дослідженні правового регулювання участі арбітражного керуючого в ліквідаційній процедурі та виявлення складних питань у правозастосовчій практиці.

Проблеми участі ліквідатора у конкурсному процесі активно досліджуються українськими та зарубіжними правниками. Це, зокрема, Б.М. Поляков, В.В. Джуль, П.Д. Пригуза, В.В. Радзивілюк, М.В. Телюкіна та ін.

Порядок призначення ліквідатора визначається ст. 114 Закону про банкрутство, а також Положенням про автоматизовану систему з відбору кандидатів на призначення арбітражного керуючого у справах про банкрутство, затвердженим Постановою Пленуму Вищого господарського суду України № 1 від 16 січня 2013 р.² Кандидатура арбітражного керуючого для виконання повноважень ліквідатора визначається судом за клопотанням комітету кредиторів, а у разі відсутності такого клопотання – за ініціативою суду.

Цікавою та неоднозначною є практика призначення ліквідаторів. Зокрема, суди розходяться у мотивах надання переваги тій чи іншій кандидатурі арбітражного керуючого. Так, Донецький апеляційний господарський суд у постанові від 19 грудня 2012 р. у справі № 5009/3502/12, не погодившись із висновка-

¹ Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 р. № 2343-ХІІ // ВВРУкраїни. – 1992. – № 31. – Ст. 440.

² Положення про автоматизовану систему з відбору кандидатів на призначення арбітражного керуючого у справах про банкрутство, затверджене Постановою Пленуму Вищого господарського суду України від 16 січня 2013 р. № 1 // Вісник господарського судочинства. – 2013. – № 1. – Ст. 7.

ми суду першої інстанції, при виборі кандидатури арбітражного керуючого для виконання повноважень ліквідатора надав перевагу більш досвідченому і завантаженому арбітражному керуючому В., а не арбітражному керуючому Д., який мав меншу завантаженість, знаходився більш територіально наближеним до банкрута, але був не настільки досвідченим³.

Колегія суддів Вищого господарського суду України не погодилась із такою позицією суду апеляційної інстанції і у постанові від 27 березня 2013 р. по даній справі зазначила, що для забезпечення належного балансу інтересів боржника і його кредиторів необхідно врахувати значну заборгованість та наявне певне майно, по включенню якого до ліквідаційної маси повинні бути вчинені певні дії. А також враховуючи значну завантаженість арбітражного керуючого В. на інших підприємствах, які територіально знаходяться в різних місцях, суд першої інстанції прийняв обґрунтоване рішення про призначення арбітражного керуючого Д. ліквідатором банкрута, позаяк місце проживання останнього є територіально найближчим до місця реєстрації боржника, що сприятиме прискоренню здійснення всіх необхідних дій для формування ліквідаційної маси боржника⁴.

Деякі особливості передбачені для порядку призначення ліквідатора у випадку провадження у справі щодо боржника, що ліквідується власником. Зокрема, ч. 2 ст. 95 Закону про банкрутство передбачено як можливість господарського суду призначити ліквідатора в порядку, встановленому цим Законом для призначення розпорядника майна, так і можливість покладення обов'язків ліквідатора на голову ліквідаційної комісії (ліквідатора) незалежно від наявності у нього статусу арбітражного керуючого. Щодо цього на практиці виникають складні питання. Зокрема, Д.М. Полев звертає увагу на те, що є незрозумілим, кого саме має обрати та якими критеріями має керуватися господарський суд під час визначення ліквідатора при застосуванні процедури банкрутства до боржника, що ліквідується власником? Чи має господарський суд призначити ліквідатором арбітражного керуючого, і тільки в разі його незгоди призначити ліквідатором голову ліквідаційної комісії?⁵ Аналіз судової практики у даному питанні виявив суперечності.

Так, Вищий господарський суд України у постанові від 16 липня 2013 р. у справі № 5021/1506/12 за наявності конкуренції кандидатур на призначення ліквідатора боржника підтримав суд апеляційної інстанції, який надав пріоритет голові ліквідаційної комісії, а не арбітражному керуючому. В обґрунтування даної позиції Вищий господарський суд України вказав, що голові ліквідаційної комісії поряд з іншими кандидатами не потрібен додатковий час для ознайомлення з підприємством боржника, вивчення кредиторських вимог⁶.

³ Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/28283399>.

⁴ Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/30505337>.

⁵ Полев Д. М. Проблемні питання, що виникають при порушенні провадження у справі про банкрутство в порядку статті 95 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» / Д. М. Полев // Санація та банкрутство. – 2013. – № 3. – С. 182.

⁶ Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/32559967>.

Інша правова позиція міститься в Інформаційному листі Вищого господарського суду України від 28 березня 2013 р. № 01/06/606/2013. Зокрема, абз. 3 та 4 п. 36.7 вказаного листа передбачено, що кандидатура арбітражного керуючого на призначення ліквідатором визначається судом за допомогою автоматизованої системи з відбору кандидатів на призначення арбітражного керуючого у справах про банкруство. Призначення ж голови ліквідаційної комісії ліквідатором боржника, що ліквідується власником, здійснюється господарським судом у виняткових випадках (залежно від конкретних обставин), оскільки голова ліквідаційної комісії (ліквідатор) підпадає під ознаки заінтересованої особи стосовно боржника і відповідно до ч. 6 ст. 95 Закону про банкруство несе солідарну відповідальність за незадоволення вимог кредиторів⁷. Ми погоджуємось із позицією Вищого господарського суду України і вважаємо, що голову ліквідаційної комісії необхідно призначати ліквідатором тільки у виняткових випадках.

Питання обсягу повноважень ліквідатора також є актуальними, оскільки на практиці часто виникають проблеми, пов'язані з неоднозначним тлумаченням Закону про банкруство. Так, у науковій літературі висловлюється думка про те, що ліквідатор є особою, яка виконує свої повноваження особисто і не має права передавати їх іншим особам у порядку довіреності чи шляхом укладення договору доручення⁸. Однак п. 4 ч. 1 ст. 98 нової редакції Закону про банкруство прямо передбачає, що арбітражний керуючий має право залучати для забезпечення виконання своїх повноважень на договірних засадах інших осіб та спеціалізовані організації з оплатою їх діяльності за рахунок боржника, якщо інше не встановлено цим Законом чи угодою з кредиторами. Аналогічне положення містилося і в п. 4 ч. 4 ст. 3-1 редакції Закону про банкруство від 30 червня 1999 р. Таким чином, видання довіреностей третім особам є правом ліквідатора, і залучати інших осіб до участі у ліквідаційній процедурі арбітражний керуючий може на власний ризик та за власні кошти, якщо інше не передбачено угодою з кредиторами.

Усі угоди щодо реалізації майна банкрута або передачі такого майна у користування третім особам арбітражний керуючий може укладати тільки в межах, передбачених Законом про банкруство. Раніше право укладення ліквідатором договорів оренди майна банкрута на час здійснення ліквідаційної процедури не було передбачено Законом про банкруство, і такі повноваження арбітражного керуючого були під сумнівом. М.Ю. Ковалінасом з цього приводу висловлювалася думка про те, що у деяких випадках ситуація щодо можливості здачі в оренду майна банкрута, зокрема нерухомості, автотранспорту, оборотних та інших активів, є вирішенням проблеми, що існує на підприємствах з часткою держави у статутних фондах більше 25 %⁹. Нова редакція Закону про банкруство врегулювала дане питання, прямо передбачивши в абз. 1 ч. 1 ст. 38 Закону про банкруство можливість укладення договорів оренди майна, яке тимчасово не вико-

⁷ Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 28 березня 2013 р. № 01-06/606/2013 // Вісник господарського судочинства. – 2013. – № 3. – Ст. 91.

⁸ Андрусик Н. О. Особливості правового статусу ліквідатора у процедурі ліквідації банкрута / Н. О. Андрусик // Санація та банкруство. – 2005. – № 4. – С. 134.

⁹ Ковалінас М. Ю. Особливості реалізації активів боржника в процедурі ліквідації / М. Ю. Ковалінас // Санація та банкруство. – 2007. – № 3. – С. 64.

ристовується, на період його продажу в процедурі ліквідації. Дане нововведення є доречним та доцільним. Дійсно, під час здійснення довготривалої ліквідаційної процедури у підприємства-банкрута, як правило, не вистачає коштів на утримання власного майна. А здача такого майна в оренду, з одного боку, забезпечить збереження, охорону та утримання такого майна, а з іншого – дасть змогу поповнити ліквідаційну масу за рахунок коштів, що надходять в якості орендної плати.

Водночас варто констатувати, що інститут передачі майна банкрута в оренду законодавчо прописаний недосконало, що зумовлює проблеми у правозастосуванні. Зокрема, Закон про банкрутство передбачає можливість передачі майна банкрута в оренду на період до його продажу в процедурі ліквідації, тобто теоретично максимальний строк дії такого договору не може перевищувати дванадцять місяців. Але якщо термін дії такого договору оренди закінчиться разом із строком ліквідаційної процедури (який згідно з новою редакцією Закону про банкрутство продовжити не можна), то, звичайно, що у ліквідатора не буде можливості реалізувати майно, що було предметом оренди. Логічно було б встановити максимальний строк оренди майна банкрута не дванадцять, а десять місяців, залишивши два місяці до закінчення ліквідаційної процедури для продажу цього майна.

Під час здійснення оплати послуг та відшкодування витрат ліквідатора також часто виникають проблеми, пов'язані із зловживаннями з боку арбітражних керуючих. Так, на практиці часто виникають ситуації, коли ліквідатор самостійно здійснює задоволення власних вимог у частині відшкодування витрат та оплати послуг ліквідатора, без попереднього затвердження звіту про оплату праці та розміру таких витрат господарським судом. Подібні дії є неправомірними, оскільки за змістом ч. 13, 14 ст. 31 Закону про банкрутство розмір оплати послуг (у тому числі додаткової винагороди) та відшкодування витрат арбітражного керуючого встановлюються комітетом кредиторів та підлягають обов'язковому затвердженню господарським судом. Отже, відшкодуванню понесених арбітражним керуючим витрат, як і оплаті його послуг, повинно передувати відповідне рішення суду в справі про банкрутство, яким встановлена їх правомірність. Дана позиція міститься у Постанові Вищого Господарського суду України від 04 грудня 2013 р. по справі № 43/71¹⁰.

Господарський суд бере активну участь у справі про банкрутство взагалі та в ліквідаційній процедурі зокрема. Суд наділений широким колом повноважень, які дозволяють йому контролювати та координувати діяльність усіх учасників провадження у справі про банкрутство, особливо арбітражного керуючого. Нова редакція Закону про банкрутство ще більше розширила можливості впливу суду на дії ліквідатора. Зокрема, тепер суд може звільняти ліквідатора від виконання ним своїх повноважень навіть за власною ініціативою, не чекаючи надходження скарг на дії арбітражного керуючого.

Підстави для усунення арбітражного керуючого від виконання ним своїх обов'язків господарським судом передбачені ст. 114 Закону про банкрутство.

¹⁰ Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/35961913>.

Порівняно з попередньою редакцією до таких підстав віднесено зловживання правами арбітражного керуючого, подання до суду неправдивих відомостей та відмову в наданні допуску до державної таємниці або скасування раніше наданого допуску.

Також арбітражний керуючий може бути звільнений від виконання повноважень ліквідатора за його заявою. Але чинним законодавством детально не врегульовано дану процедуру. Зокрема, немає єдиної форми такої заяви, не прописано процедуру звільнення арбітражного керуючого «за власним бажанням». Дана прогалина у правовому регулюванні може слугувати механізмом зловживань для недобросовісних арбітражних керуючих. Так, непоодинокими є випадки, коли арбітражний керуючий пише заяву про звільнення його від виконання обов'язків ліквідатора, подає її до суду, і на цьому повністю припиняє свою участь у справі про банкрутство. Ні звіту комітету кредиторам, ні документів, що стосуються банкрута, часто від такого арбітражного керуючого вже не надходять. Вважаємо за доцільне вдосконалити і законодавчо детально врегулювати процедуру звільнення арбітражного керуючого від виконання обов'язків ліквідатора за його власною заявою, передбачивши у Законі у банкрутство вимоги до заяви про звільнення від виконання обов'язків ліквідатора, а обов'язковою умовою задоволення такого клопотання арбітражного керуючого пропонуємо зробити попереднє заслуховування та затвердження звіту ліквідатора комітетом кредиторів.

Отже, нова редакція Закону про банкрутство врегулювала багато аспектів, пов'язаних з участю ліквідатора у конкурсному процесі, однак чимало питань залишаються невирішеними. Потребують перегляду та доповнення норми, що врегульовують процедуру призначення ліквідатора, порядок укладення ним договорів оренди майна банкрута на період до його продажу в процедурі ліквідації. Також необхідне детальне законодавче врегулювання процедури усунення арбітражного керуючого від виконання обов'язків ліквідатора за його заявою. Зокрема, вважаємо за доцільне передбачити вимоги до такої заяви та обов'язковість попереднього заслуховування і затвердження звіту ліквідатора комітетом кредиторів як необхідну умову задоволення клопотання ліквідатора про його усунення.